

مرکز جهانی علوم اسلامی

مدرسه عالی امام خمینی (ره)

پایان نامه کارشناسی ارشد

گروه علوم قرآن و حدیث

موضوع:

قرآن کریم و کتاب مقدس هندوها (اوپانیشادها)

استاد راهنما:

جناب مستطاب آقای دکتر ابوالفضل محمودی دام عزه

استاد مشاور:

حجة الاسلام و المسلمین آقای دکتر محمد علی رضائی دام فضله

نگارش:

سید اشهد حسین نقوی

سال تحصیلی ۸۴-۱۳۸۳

تقديم به:

كسى كه قلبش نقطه نزول وحى، وجودش رحمه العالمين يعنى
سيد الانبياء و المرسلين حضرت **محمد بن عبدالله** صلى الله عليه و آله
الطاهرين و سيد المفسرين امير الاوصياء و المتقين حضرت **على ابن
ابى طالب** و محافظ ولايت سيده النساء العالمين حضرت **فاطمه الزهرا**
و فرزندان متخينش.

تشکر از:

استاد ارجمند جناب مستطاب آقای دکتر **ابوالفضل محمودی** و حجۀ الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر **محمد علی رضائی** و مدیریت محترم حجۀ الاسلام و المسلمین جناب آقای سید **سجاد هاشمیان** و همه کسانی که در نوشتن این رساله از لطف خود گریز نفرمودند.

-: فهرست مطالب: -

صفحه	عنوان
	پیش گفتار ۱۴...
	بخش اول: معرفی اوپانشادها و قرآن ۱۶...
	فصل اول: اوپانشادها ۱۷...
	تاریخچه اوپانشادها ۱۸...
	تعداد اوپانشادها ۲۳...
۲۴...	ترجمه و شرح ها بر اوپانشادها
	ارزش اوپانشادها ۲۶...
۳۰...	نگاهی بر محتوای اوپانشادها
	تقسیم اوپانشادها ۳۲...
۳۳...	فصل دوم: قرآن کریم
	نگاه کلی بر قرآن ۳۳...
	قرآن در لغت ۳۴...

- ۳۵... اسامی قرآن
- ۳۵... وحی در لغت
- ۳۶... اقسام وحی
- ۳۶... اقسام وحی رسالی
- ۳۶... آغاز نزول قرآن
- ۳۸... چگونگی نزول قرآن بر پیامبر اسلام (ص)
- ۳۹... تاریخ نگارش قرآن
- ۳۹... نویسندگان وحی
- ۴۰... جمع و تدوین قرآن پس از رحلت
- ۴۱... عینیت مصحف عثمانی - حاضر - با قرآن منزل
- ۴۱... مراحل انجام برنامه یکسانی
- ۴۳... **بخش دوم: خدانشناسی در اوپانیشادها و قرآن کریم**
- ۴۴... **فصل اول: آتمن و برهمن در اوپانیشادها**
- ۴۵... مفهوم آتمن و برهمن در لغت
- ۴۶... مفهوم آتمن و برهمن در اصطلاح
- ۵۰... آتمن و برهمن در نگاه متفکرین
- ۵۳... آتمن و برهمن در متن اوپانیشادها
- ۵۳... حقیقت تنزیهی
- ۵۸... حقیقت تشبیهی
- ۶۲... خلاصه سخن
- ۶۵... **فصل دوم: الله در قرآن کریم**
- ۶۶... آیه اول: الله ظاهر کننده اسرار
- ۶۷... آیه دوم: احیاء کننده مردگان
- ۶۷... آیه سوم: سنگها از ترس او می افتند

- آیه چهارم: آگاه از ستم ستمکاران ۶۸...
- آیه پنجم: ناظر به افعال بندگان ۶۹...
- آیه ششم: صاحب فضل و بزرگی ۶۹...
- آیه هفتم: فرستنده باران ۶۹...
- آیه هشتم: تنها قاضی ۷۰...
- آیه نهم: نه فرزندی دارد و نه شریک کار ۷۱...
- آیه دهم: صاحب آفرینش زمین و آسمانها ۷۳...
- آیه یازدهم: زنده تنها ۷۵...
- آیه دوازدهم: از کسی نیست ۷۸...
- آیه سیزدهم: همه باو بر می گردند ۷۹...
- آیه چهاردهم: دیده‌ها قاصراند ۸۰...
- آیه پانزدهم: به همه سمت است ۸۱...
- آیه شانزدهم: نور زمین و آسمانها ۸۱...
- آیه هفدهم: محتاج نیست ۸۳...
- آیه هیجدهم: همه در محضر او خواهند بود ۸۳...
- خلاصه سخن ۸۴...

فصل سوم: مقایسه و تطبیق حقیقت آئمن و برهمن با حقیقت الله ۸۶...

- وجود و وحدانیت برهمن قبل از خلقت در اوپانیشادها ۸۷...
- وجود الله قبل از خلقت در قرآن ۸۷...
- وحدانیت الله قبل از خلقت در قرآن ۸۷...
- وجود و وحدانیت برهمن بعد از پایان جهان در اوپانیشادها و الله در قرآن ۸۸...
- یک تفاوت ۸۹...
- برهمن وجود کیهانی در اوپانیشاد و الله در قرآن ۸۹...
- خلقت مظهر و نشانه برهمن و الله در قرآن ۹۰...

برهنم قابل درک نیست ولی مدرک است در اوپانیشاد و الله نیز همچنين در قرآن

۹۱...

وابستگی همه به برهنم در اوپانیشاد و به الله در قرآن ۹۲...

برهنم از خود پابرجا است در اوپانیشاد و الله قیوم است در قرآن ۹۳...

برهنم نور زمین و آسمانها در اوپانیشاد و الله نیز همینطور در قرآن ۹۳...

برهنم متولد کسی نیست در اوپانیشاد و الله نیز همچنين در قرآن ۹۴...

بخش سوم: صفات خداوند در اوپانیشادها و قرآن کریم ۹۵...

فصل اول: صفات خداوند در اوپانیشادها ۹۶...

اوصاف خداوند از نگاه اوپانیشاد ۹۷...

۱- بی نهایت ۹۹...

۲- نخستین ۱۰۰...

۳- یگانه و یکتا ۱۰۰...

۴- خالق ۱۰۲...

۵- حق و راست ۱۰۴...

۶- مرئی نیست ۱۰۴...

۷- ازلی ۱۰۶...

۸- بلا شبیه ۱۰۷...

۹- محیط ۱۰۷...

۱۰- مالک ۱۰۸...

۱۱- محیی ۱۰۹...

۱۲- حمید ۱۱۰...

۱۳- قریب و بعید ۱۱۰...

۱۴- حیّ ۱۱۱...

۱۵- رب ۱۱۱...

۱۶- ظاهر و باطن ۱۱۲...

۱۷- حاکم ۱۱۳...

۱۸- غفار ۱۱۳...

۱۹- حفیظ و مومن ۱۱۴...

۲۰- کبیر و اعلیٰ ۱۱۵...

۲۱- سمیع و بصیر ۱۱۶...

۲۲- اله ۱۱۷...

۲۳- قادر ۱۱۹...

۲۴- عالم ۱۲۰...

۲۵- بی مکان ۱۲۲...

۱۲۴... فصل دوم: اوصاف خداوند در قرآن کریم

صفات خداوند در دید قرآن ۱۲۵...

جواز به توصیف خداوند ۱۲۵...

اقسام صفات ۱۲۶...

صفات ثبوتی - جمالیه - ذاتی: ۱۲۷...

۱- احد (یکتا و یگانه) ۱۲۷...

۲- صمد ۱۲۸...

۳- صادق ۱۲۸...

۴- حق ۱۲۹...

۵- حیّ ۱۲۹...

۶- اول و آخر (نخستین و واپسین) ۱۳۰...

۷- اله (پرستیده) ۱۳۱...

۸- بصیر ۱۳۱...

۹- باطن ۱۳۲...

- ١٠- مبين (أشكار) ١٣٣...
١١- باقى ١٣٤...
١٢- ابقى ١٣٥...
١٣- كبير ١٣٦...
١٤- اعلى ١٣٦...
١٥- متعال ١٣٦...
١٦- اعلم ١٣٦...
١٧- علام الغيوب ١٣٦...
١٨- عالم الغيب و الشهاده ١٣٦...
١٩- عليم ١٣٦...
٢٠- خبير ١٣٧...
٢١- جبار ١٣٧...
٢٢- حكيم ١٣٧...
٢٣- حميد ١٣٧...
٢٤- الخير ١٣٧...
٢٥- علىّ ١٣٧...
٢٦- عظيم ١٣٧...
٢٧- متين ١٣٧...
٢٨- قريب ١٣٨...
٢٩- ذو القوة المتين ١٣٨...
٣٠- ذوالجلال و الاكرام ١٣٨...
٣١- ذوالعرش ١٣٨...
٣٢- ذوالطول ١٣٨...
٣٣- سميع ١٣٨...

١٣٨... ٣٤- رفيع الدرجات

١٣٨... ٣٥- قوى

١٣٩... ٣٦- غنى

١٣٩... ٣٧- قادر

١٣٩... ٣٨- قدير

١٣٩... صفات فعليه:

١٣٩... ١- بارى (پديد آورنده)

١٤٠... ٢- آخذ

١٤٢... ٣- محيط

١٤٣... ٤- برّ

١٤٣... ٥- حفى

١٤٣... ٦- حلیم

١٤٣... ٧- رب

١٤٣... ٨- تواب

١٤٣... ٩- غفار

١٤٤... ١٠- اهل التقوى و المغفرة

١٤٤... ١١- رقيب

١٤٤... ١٢- حسيب

١٤٤... ١٣- رزاق

١٤٤... ١٤- فاطر

١٤٥... ١٥- فتاح

١٤٥... ١٦- قاهر

١٤٥... ١٧- قهار

١٤٥... ١٨- المَلِك

- ١٩- مجيب... ١٤٥
- ٢٠- مولى... ١٤٥
- ٢١- مقيت... ١٤٥
- ٢٢- محيى... ١٤٥
- ٢٣- ديان... ١٤٦
- ٢٤- متوفى... ١٤٦
- ٢٥- قابل التوب... ١٤٦
- ٢٦- القائم... ١٤٦
- ٢٧- كريم... ١٤٦
- ٢٨- الكافى... ١٤٦
- ٢٩- مقتدر... ١٤٦
- ٣٠- مستعان... ١٤٦
- ٣١- المبدى و المعيد... ١٤٧
- ٣٢- مالك الملك... ١٤٧
- ٣٣- وهاب... ١٤٧
- ٣٤- ولى... ١٤٧
- ٣٥- ارحم الراحمين... ١٤٧
- ٣٦- احكم الحاكمين... ١٤٧
- ٣٧- احسن الخالقين... ١٤٧
- ٣٨- اسرع الحاسيين... ١٤٧
- ٤٠- حفيظ... ١٤٧
- ٤١- خير الماكرين... ١٤٨
- ٤٢- خير الرازقين... ١٤٨
- ٤٣- خير الفاصلين... ١٤٨

- ١٤٨... ٤٤- خير الحاكمين
- ١٤٨... ٤٥- خير الفاتحين
- ١٤٨... ٤٦- خير الغافرين
- ١٤٨... ٤٧- خير الوارثين
- ١٤٨... ٤٨- خير الراحمين
- ١٤٩... ٤٩- خير المنزلين
- ١٤٩... ٥٠- خير الناصرين
- ١٤٩... ٥١- جامع
- ١٤٩... ٥٢- مؤمن
- ١٤٩... ٥٣- مؤتى
- ١٤٩... ٥٤- موخر الاجل
- ١٤٩... ٥٥- آذن الشفاعة
- ١٥٠... ٥٦- ذو النقام
- ١٥٠... ٥٧- ذو الفضل العظيم
- ١٥٠... ٥٨- ذو الرحمة
- ١٥٠... ٥٩- ذو المعارج
- ١٥٠... ٦٠- رحمان
- ١٥٠... ٦١- رحيم
- ١٥٠... ٦٢- رؤف
- ١٥٠... ٦٣- فائق الاصباح
- ١٥٠... ٦٤- فائق الحب النوى
- ١٥٠... ٦٥- غالب
- ١٥٠... ٦٦- سريع الحساب
- ١٥١... ٦٧- سريع العقاب

۶۸- شهید ۱۵۱...

۶۹- شاکر ۱۵۱...

۷۰- شدید العذاب ۱۵۱...

۷۱- شدید العقاب ۱۵۱...

۷۲- شدید المحال ۱۵۱...

۷۳- عزیز ۱۵۱...

۷۴- عفو ۱۵۱...

۷۵- والی ۱۵۱...

۷۶- واسع ۱۵۱...

۷۷- وکیل ۱۵۲...

۷۸- ودود ۱۵۲...

۷۹- الهادی ۱۵۲...

۸۰- نصیر ۱۵۲...

۱۵۲... صفات سلبیه:

۱۵۲... بی مکان

۱۵۳... نامرئی

۱۵۳... بدون شبیه

فصل سوم: مقایسه و تطبیق اوصاف خدا در اوپانشادها و قرآن: ۱۵۵...

۱۵۶... یکتا و یگانه در اوپانشادها و قرآن

۱۵۶... محیط در اوپانشادها و قرآن

۱۵۷... حیّ در اوپانشادها و قرآن

۱۵۸... حق و صدق در اوپانشادها و قرآن

۱۵۹... ازلی در اوپانشادها و قرآن

۱۶۰... قریب و بعید در اوپانشادها و قرآن

- علم در اوپانشادها و قرآن ۱۶۰...
- قادر در اوپانشادها و قرآن ۱۶۱...
- رب در اوپانشادها و قرآن ۱۶۱...
- بصیر در اوپانشادها و قرآن ۱۶۲...
- سمیع در اوپانشادها و قرآن ۱۶۳...
- اله در اوپانشادها و قرآن ۱۶۳...
- کبیر و اعلی در اوپانشادها و قرآن ۱۶۴...
- حمید در اوپانشادها و قرآن ۱۶۵...
- باطن و ظاهر در اوپانشادها و قرآن ۱۶۵...
- اول در اوپانشادها و قرآن ۱۶۶...
- واسع در اوپانشادها و قرآن ۱۶۷...
- غفار در اوپانشادها و قرآن ۱۶۸...
- حاکم در اوپانشادها و قرآن ۱۶۸...
- خالق در اوپانشادها و قرآن ۱۶۹...
- محبی در اوپانشادها و قرآن ۱۷۰...
- حفیظ و مؤمن در اوپانشادها و قرآن ۱۷۰...
- بلاشبیه در اوپانشادها و قرآن ۱۷۱...
- نامرئی در اوپانشادها و قرآن ۱۷۲...
- بی مکان در اوپانشادها و قرآن ۱۷۳...

بخش چهارم: حیات پس از مرگ در اوپانشادها یا معاد در قرآن ۱۷۵...

فصل اول: حیات پس از مرگ در اوپانشادها ۱۷۶...

تناسخ ۱۷۹...

تناسخ و معاد ۱۸۰...

انواع تناسخ ۱۸۰...

- ۱۸۰... تناسخ محدود یا مطلق
- ۱۸۰... تناسخ محدود و بشکل نزولی
- ۱۸۰... تناسخ صعودی
- ۱۸۱... یک سؤال؟
- ۱۸۲... رخدادهای پس از مرگ در متن اوپانیشادها
- ۱۹۰... خلاصه سخن
- ۱۹۲... **فصل دوم: معاد در قرآن**
- ۱۹۴... مرگ: ماهیت مرگ
- ۱۹۴... تصویر دیگری از مرگ
- ۱۹۵... برزخ: دلائل
- ۱۹۶... آیات
- ۱۹۶... روایات
- ۱۹۷... حساب
- ۱۹۸... آخرین سؤال؟
- ۱۹۹... بهشت و دوزخ
- ۲۰۰... گروه بهشتیان
- ۲۰۰... گروه دوزخیان
- ۲۰۰... خلود
- ۲۰۰... خلود در بهشت و دوزخ
- ۲۰۱... معاد در آیات
- ۲۰۲... برهان توحید
- ۲۰۲... برهان حرکت و هدف داری
- ۲۰۳... برهان حکمت
- ۲۰۴... برهان حقیقت

- برهان عدالت ۲۰۴...
- برهان وحدت یا زمان ختم اختلاف ۲۰۵...
- برهان بقاء روح ۲۰۶...
- برهان فطرت ۲۰۶...
- برهان صدق ۲۰۶...
- معاد جسمانی یا روحانی ۲۰۸...
- خلاصه سخن ۲۱۰...
- نتیجه بررسی ۲۱۰...
- خلاصه مبحث ها ۲۱۴...
- سؤالات ۲۱۵...
- فهرست منابع ۲۱۷...
- فهرست سوره ها و آیات ۲۲۲...

پیش گفتار:

قرآن کریم کتابی است راهنما و هدایت کننده برای افرادی که خواستار هدایت اند و نقش اساسی و حیاتی را در حیات اسلام و مسلمین ایفاء می کند طوریکه از همان اول نزول، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و اصحاب خاص حضرت برایش اهتمام خاصی می ورزیدند و برای اینکه قرآن نقش اساسی در اسلام و مسلمین داشته باشد احادیث و فرمانهای زیادی در حفظ و قرائت قرآن مبین و الگو گرفتن آن فرمودند طوریکه تاریخ قرآن شاهد است در اوائل اسلام حفظ و تفسیر قرآن مقام و منزلت مهم مانند پست امروز بشمار می رفت و خداوند سبحان نیز بر حفظ و صیانت آن تأکید می ورزد. (نحن نزلنا الذكر و انا له لحافظون)^(۱) یعنی حیات مسلمین با این کتاب چنین گره خورده است که او که حافظ و محافظ همه است حفظش رابعهده گرفته است. و خلفاء راشدین با عین حال که هدف سیاسی در منع کتابت حدیث داشته اند محفوظ ماندن قرآن کریم را مدعی دلیل خود قرار دادند.

و از سوی اوپانیشادها که در تفکر هند و کتاب الهامی و وحی است و در حیات آنان از دیگر کتب مقدس آنها مانند وادها، و گیتا و... بیشتر جنبه عملی دارند و مردم در حیات خودشان از راهنمایهای اوپانیشادها اتباع می کنند و بالاخص کسانیکه جنبه روحانیت و ریاضت را انتخاب کرده اند میزانشان راهنمایهای همین کتاب است. و اهمیت مطالب این کتاب بحدی در نگاه گویندگان آنها بود که تا زمانی آگاه کردن عموم مردم از مطالب این کتاب روا نبوده و سر محض می دانسته اند.

پس هر دو کتاب در نگاه صاحبان هر دو دین از جایگاه ویژه ای برخوردار است و هر دو، کتاب خاص خود را کتاب الهی و فرمان و راهنمای الهی می دانند و هر دو کتاب در محیطی قرار گرفته اند که تابعین هر کدام در کنار هم دیگر مشغول به انجام وظیفه الهی خود طبق راهنمای خوداند. لذا موقعیت اقتضاء می کرد بعضی از عقاید مشترک با هم سنجیده شوند.

موضوع مقایسه بین کتاب مقدس هندو - اوپانیشادها - و قرآن کریم موضوعی است کاملاً جدید و بحث نشده لذا جا داشت که مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

این پایان نامه که دارای چهار بخش و بخش اول و چهارم دارای دو فصل و دوم و سوم دارای سه فصل می باشد سعی بر آن شده است که اساسی ترین مسائلی که در متن اوپانیشادها مذکور است انتخاب و مورد بحث و بررسی قرار گرفته با قرآن کریم مقایسه گردد. و مطالبی که ربطی به عقاید و احکام نداشته اند از آنها صرف نظر شود.

با توجه به حجیم بودن کتاب و تکرار مطالب در اوپانیشادها بیش از حد و مجمل بودن عبارات و احیاناً حذف شدن بعضی از فصل ها و نبودن منابع مسائلی بودند که مانع پیشرفت وصول هدف اصلی و مقصد یک دانشجو است. اما در عین حال با اعانت های اساتید بزرگوار راهنما جناب مستطاب آقای دکتر محمودی دام عزه و حجه الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر رضایی دام فضله توانستم این نوشتار را به حد مطلوبی برسانم.

در بخش اول که قسمت اعظمش به اوپانیشادها اختصاص یافته است علتش نبودن منابع در خصوص این موضوع بوده و لذا سعی بر این شد که با استخراج مطالب از کتابهای مختلف و تحقیق بررسی از تمام جوانب بحث و بررسی شود و تا حدودی تلاش مثمر ثمر بوده است. و اما قرآن کریم بخاطر منابع غنی و زیادی که دارد فقط با ذکر تیتراهای اساسی همراه با ذکر مطالب مختصر اما مفید به منابع ارجاع داده شده است.

این پایان نامه که در اوپانیشاد با هدف مبداء و معاد دنبال شد هر دو بطور کامل با ذکر نمونه متون از کتب مقدس که تا حدی با نگاه قرآن کریم مشترک بوده است مورد بررسی قرار گرفت. اما در بحث معاد که بخاطر نبودن مطالب بحدی که بتوان یک فصل را تکمیل کرد از باز کردن بخش مقایسه اجتناب شده است.

و اما در فصل صفات خداوندی بیشتر سعی و تلاش بر این بوده که بیشترین صفات خداوند از نگاه اوپانیشادها استخراج و استقصاء گردیده در معرض مطالعه همگی قرار گیرد امیدوارم خداوند همه ما را در زمره خادمان قرآن کریم قرار دهد.

«و السلام»

بخش اول: –

□ فصل اول

معرفی اوپانشادها

□ فصل دوم

نگاه کلی بر قرآن کریم

فصل اول

«معرفی اوپانیشادها»